

Gudhems härad

215. Falköping. Nu i Borås museum

Pl. 167

Litteratur: H. Jungner, Anteckningar (odat.; ATA).

Äldre avbildning: SHM, foto 1937 (ATA).

I Borås museum förvaras under inv.nr 6262 en medeltida sigillstamp av brons med runor. Stampen såldes till museet 1916 av en antikvitetshandlare J. G. Lönnerblad, Borgstena, med uppgift att den hade påträffats 1915 vid grundgrävning i Falköping. De närmare fyndomständigheterna äro icke kända.

Brons. Diam. 25 mm. Tjocklek 4 mm. Stampens åtsida bär i omskriften — enligt fil. lic. Rune Norbergs läsning — majuskeltextern: +S[igillum]·GOBBE·STRET·. I sigillstampens mittfält stå runorna **ku** graverade. Tecknen äro icke stungna. Runtextern är upp och nedvänd ur den vanliga aspekten med korset i omskriftens krön.

Runorna äro att betrakta som ett slags bomärke, måhända initialerna till innehavarens namn. Med **k**-runan uttryckes i så fall *G*[obbe] och med **u**-runan fadersnamnet — Ulf el. dyl. — alltså *U*[lfsson?]. **ku** skulle möjligen också kunna fattas som de båda första tecknen i förnamnet, *Gu*[bbe].

Av sigillbärarens förnamn väntar man i Västergötlands centralområde snarast formen *Gubbe*, men o-vokalen är fördenskull ingalunda onaturlig, helst som en borgare i Falköping kunde ha sina rötter i en mera periferisk del av landskapet. Denna kortform av namnet *Guðbiörn* är belagd i ett par runinskrifter, U 51 och DR 318 (Skåne) och dessutom i medeltida källor. Förmodligen uttrycker ändelsevokalen nominativform i stället för väntad genitiv. Ehuru mindre vanlig finns i sigillinskriftioner flera exempel på detta förhållande, framför allt i sådana fall, där namnets inhemska språkform har behållits. Ett tillnamn *Stret* finns icke belagt på svenskt område, men i Danmark nämnes 1442 en *Pæther Strædh* (*Danmarks gamle Personnavne 2, Tilnavne*, sp. 1084). En felgraving för det vanligare tillnamnet *Stert*, fsv. *stiartr*, är heller icke alldeles utesluten.

Något samtida avdrag av sigillstampen är icke känt, men med hänvisning till bokstävernas form, fransidans bärögla och det allmänna intrycket föreslår Rune Norberg en datering av stampen till 1200-talets slut.

Ännu en medeltida sigillstamp i Borås museum, Vg 225, bär som bomärke ett runliknande tecken. I övrigt äro inga stampar kända med klara runor i mittfältet, men många bomärken i liknande sigill ha otvivelaktigt sitt ursprung i enkla eller kombinerade runtecken.

216. Högstena sn, kyrkogården. Nu i Statens historiska museum

Pl. 168

Litteratur: Cl. Törner, Skrivelser t. Riksantikvarien ¹¹/₅, ²¹/₅, ⁹/₆ 1920 och t. VHAA ¹⁸/₆ 1920 (SHM inv.bil. 16.449); VHAA:s förvaltningsutskotts protokoll ⁵/₆ 1920 (ATA); Svenska Dagbladet ²⁷/₆ 1920; O. v. Friesen, Avritning av runinskriften ²⁰/₆ 1920 (i Ant.bok 4, s. 30, UUB); Statens historiska museum, Tillväxten 1920, nr 16.449 (i: Fornvännen 1921); E. Brate,

Undersökningsprotokoll 1922 (ATA); H. Jungner, Anteckningar ⁸/₁ 1935, ¹⁵/₇ 1936 (ATA), Nytt från Falbygden runfront (i: Falbygden 3, 1936), s. 27f., Högstena-galdern, en västgötsk runbesvärjelse mot gengångare (i: Fornvännen 1936, s. 278f.); A. Nordén, Vår första spökgalder (i: Stockholms Tidningen Stockholms Dagblad ⁷/₃ 1935), Bidrag till svensk runforskning I (i: VHAA:s Handl. 55, 1943), s. 175f.; I. Lindquist, Skrivelser t. Riksantikvarien ¹³/₃, ²¹/₃ 1935 (ATA), Riksantikvariens svar ²¹/₃, ⁴/₄ 1935 (avskr. i ATA); W. Krause, Zum Stand der Runenforschung (i: Göttingische Gelehrte Anzeigen 1943), s. 263; H. Wideen, Minnesvårdar och gravkor (i: Skara stift i ord och bild, 1949), s. 313; E. Svärdström, Högstenableckets rungalder (i: Fornvännen 1967, s. 12f.).

Äldre avbildningar: SHM, fyra fotos (två återgivna i Jungner, Nytt från ..., 1936, fig. 5a–b, två i Jungner, Högstena-galdern, fig. 3–4, i Nordén a.a. 1943, fig. 35–36, samt i Svärdström a.a. fig. 1); H. Faith-Ell, teckning (återgiven i Jungner, Högstena-galdern, fig. 5–6, samt med vissa ändringar i Svärdström a.a. fig. 2); H. Jungner, tecknad rekonstruktion av inskriften (återgiven i Högstena-galdern, fig. 7–8, samt i Nordén a.a. fig. 39–40).

Ett runristat bronsbleck påträffades i början av år 1920 »på Högstena kyrkogård vid grävning av en grav, belägen omkring 13 m rakt norr om nordöstra hörnet av kyrkans kor. Av bronsplåtens två delar påträffades den större, då graven grävdes, den mindre först då den fylldes igen. Grävningen utfördes av en son till kyrkovärden J. E. Andersson, vilken senare tillvaratog runplattans båda delar. Angående plåtens ursprungliga läge gjordes inga iakttagelser» (H. Jungner, *Högstena-galdern*, 1936, s. 278). Föremålet överlämnades samma år till Statens historiska museum, inv.nr 16.449. Tillvaratagaren erhöll som belöning 50 kronor. Högstenablecket granskades av E. Brate 1922 men låg sedan obearbetat till nyåret 1935, då Hugo Jungner gjordes uppmärksam på föremålet. 1936 publicerades hans forskningsresultat, först i *Falbygden* 3, sedan i *Fornvännen*. Förutom Jungner har Arthur Nordén redovisat inskriften. Det skedde i *Bidrag till svensk runforskning* 1 (1943), s. 175f., och med fullt instämmande i Jungners analys.

Brons. Blecket är i ett vikningsveck brutet i två delar. Detta har skett i gammal tid. Enligt A. Nordén (s. 176) skulle föremålet, »sannolikt redan vid nedläggandet, omböjts i ena änden». Längd 88 mm (71+17), bredd 19–20,5 mm, tjocklek 1,3–1,4 mm. Ytan har en grön ärgpatina, på sina håll dock sönderfrätt. Blecket är ristat på båda sidorna. Vardera sidan rymmer två runrader, åtskilda av en ristad linje; sammanlagt finns det alltså fyra rader. Baksidans skiljelinje löper snett ned åt höger. Början av rad 4 begränsas nedtill av en ristad linjestump. Om själva linjeföringen i runorna har redan Jungner (a.a. s. 279) gjort viktiga iakttagelser: »Runorna äro ristade med en vass udd (knivspets, pryl el. dyl.), som förts raskt och energiskt. Uppenbarligen samma runtecken har tecknats betydligt olika på skilda ställen. Ristaren har tydligen varit van att föra runstiftet. Han vill ha fram bistavarnas karakteristiska riktning utan att fråga så mycket efter hur de komma att placeras i förhållande till huvudstaven.» Om anledningen till detta slag av typvariationer har O. v. Friesen till Jungner uttalat den meningen, att Högstena-inskriften i likhet med andra besvärjelseformler (t. ex. Eggjum-inskriften) skulle vara ristad i mörker. Förklaringen faller på sin egen orimlighet. Ristaren kan icke på det lilla blecket ha åstadkommit en till största delen läsbar inskrift av 108 tätt sammanträngda runor utan tillgång till ljus. Inte heller Arthur Nordéns alternativa förslag att »ristaren haft besvär med sin syn» övertygar. En snabb knivföring är i och för sig förklaring nog till de förhållandevis små typvariationerna och en eller annan illa placerad bistav. Genom att den ristande spetsen har hållits snett emot bronsytan har oftast bildats en s. k. grad, en liten upphöjd vall utmed linjerna, vilken ytterligare framhäver rundragen och i flera fall underlättar läsningen. Runorna äro ca 10 mm höga.

»Är inskriften (å de båda delarna) bevarad i sin helhet, eller har ytterligare något stycke brutits bort och förkommit», frågar sig Jungner och svarar själv (a.a. s. 282): »Hade plåten varit längre åt den kant, där inskriften börjar, hade nog skiljelinjen här gått ut ända till kanten. Nu börjar den först ett par mm därifrån, vid nedersta delen av första runans huvudstav. Samma sidas andra rad slutar med en (nedtill bortvittrad) runa **p**, som är ristad i mycket mindre format än övriga runor. Detta visar, att den placerats ytterst vid plåtens kant. Man synes sålunda kunna utgå ifrån att ristningen är i sin helhet bevarad.» Mot detta kan emellertid invändas, att den ristade skiljelinjen mellan rad 1 och rad 2 till vänster vid inskriftens början faktiskt når ända ut till kanten, ehuru den här är tunnare. Inga tekniska skäl hindra sålunda strängt taget, att blecket vid denna kant kan ha varit längre.

Inskrift:

Rad 1: **kalandauiþrkanklauiþrriþandauip**
 5 10 15 20 25* 30

Rad 2: **uiþrrinandauiprs - - iandauip**
 35 40 45 50 55

Rad 3: **rsikn - - auiprf - randauiprfliuh**
 60 65 70 75 80* 85

Rad 4: **andas - - altfu - - naukumdu - a**
 •• 90 ••95 100 105

Gal anda viðr, gangla viðr, riðanda við(r), viðr rinnanda, viðr s[it]ianda, viðr sign[and]a, viðr f[a]randa, viðr fliughanda. S[kal] alt fy[r]na ok um dø[i]a.

»Jag galdrar mot anden, mot den (ande) som är benägen att gå, mot den ridande, mot den rännande, mot den sittande, mot den segnande, mot den farande, mot den flygande. Allt skall förlora sin livskraft och dö.»

Friare översatt: »Jag riktar min besvärjelse mot den dödes ande, mot gengångaren, antingen han kommer ridande eller rännande, visar sig sittande eller segnande, kommer farande eller flygande. I alla skepnader skall spöket förlora sin livskraft och dö.»

Till läsningen: Inskriften är tydligast på bläckets framsida. Detta beror dels på att framsidan är mindre ytskadad än baksidan, dels på att ristaren synbarligen här har gjort ett noggrannare arbete. Ojämnast, mest skadad och därför svåräst är baksidans andra rad, inskriftens slut. En för tolkningen i flera avseenden försvårande omständighet är att skiljetecken helt saknas. Inskriften uppvisar med undantag av den originella **d**-runan inga stungna runor. — I 1 **k** har huvudstavens topp gått förlorad genom en kantskada; två små punktformiga fördjupningar strax till höger om hst ovanför bistavens anslutning till denna äro icke ristade. 2 **a** har i likhet med inskriftens övriga **a**-runor (undantag 65 **a**) dubbelsidig bst; den vänstra delen av bst utgår från baslinjen och är tre gånger så lång som den högra, den högra delen är mycket svagare. I 3 **l** är bst ansluten till hst något nedanför dennas topp. 4 **a** har samma form som 2 **a**. 5 **n** har lång ensidig bst, som utgår från huvudstavens mitt och når ned till baslinjen. R. 6 har formen av en binderuna **al** men bör i likhet med r. 27, 41, 53, 75, 105 uppfattas som en stungen **t**-runa, **d**. 7 **a** har normal form med förhållandevis lång, dubbelsidig bst. 8 **u** är smal. 9 **i** är tydlig. 10 **p** har i likhet med inskriftens övriga **p**-runor lång bst ansluten till huvudstavens topp och bas. 11 **r** har som inskriftens övriga **r**-runor s. k. öppen form, d. v. s. bst ansluter på mitten icke till hst. 12 **k** är tydlig; bst når icke upp i höjd med huvudstavens topp. I 13 **a** är vänstra delen av bst längre än den högra. 14 **n** har som flertalet **n**-runor ensidig bst; bst är dock ansatt strax till vänster om hst; bst träffar hst i den följande runan, 15 **k**, strax nedanför **k**-bistavens anslutning. 16 **l** är djupt skuren; i hst är plåten på ett ställe genombruten; bst utgår från huvudstavens topp. 17 **a** har lång dubbelsidig bst, som korsar hst mycket lågt. 18 **u** består av två raka stavar; runan är smal. 19 **i** träffar nedtill bst i 18 **u**. 20 **p** är tydlig liksom 21 **r**, 22 **r**, 23 **i**, 24 **p**. 25 **a** har samma utseende som 2 **a** med vänstra delen av bst dominant. Större delen av hst i 26 **n** är synlig invid brottet; yttersta spetsen av bst spåras till höger om brottet. 27 **d** har lång bst, som träffar bst i följande runa, 28 **a**. 29 **u** är smal; runans topp har gått förlorad i kantskadan. 30 **i** och 31 **p** äro tydliga. Efter 31 **p** finns i övre raden inga spår av ristning.

Rad 2: Nedre delen av hst i 32 **u** har försvunnit i kantskadan. 33 **i** är tydlig liksom 34 **p**, 35 **r**, 36 **r**, 37 **i**. I r. 34, 35 och 36 mötas icke hst och bst i toppen. 38 **n** har dubbelsidig bst; runans bas är försvunnen i kantskadan. Bst i 39 **a** är på grund av utrymmesbrist till största delen placerad till höger om hst. 40 **n** har lång ensidig bst, som nedtill når bleckets kant. I 41 **d** är **t**-bst ansatt strax till höger om huvudstavens topp. 42 **a** är tydlig. Hst och bst i 43 **u** mötas icke vid runans topp. 44 **i** är tydlig, likaså 45 **p**. I 46 **r** är bistavens överdel förhållandevis lång. R. 47 synes vara en brett tilltagen **s**-runa med långa led, den första av nära nog huvudstavslängd. R. 48 visar en hst, vars övre del korsas av en snett uppåt höger gående bst. Bst har icke anslutning till den följande hst (49) men hör förmodligen dit som **t**-bst. R. 48 kan då uppfattas som **i** och r. 49

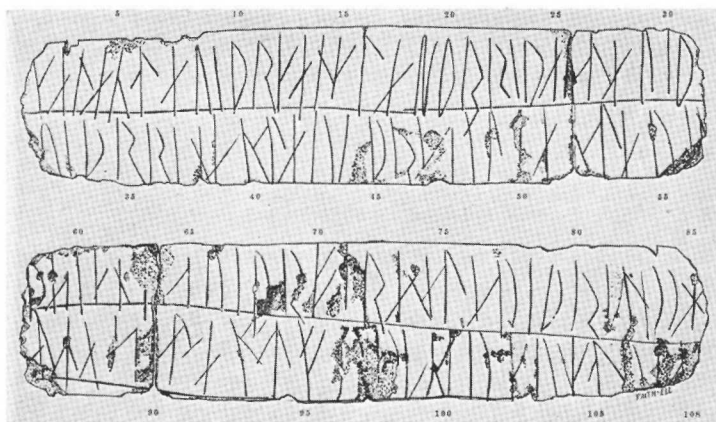

Fig. 334. Vg 216. Högstena sn, kyrkogården. Efter teckning av H. Faith-Ell; här retuscherad av förf. 1/1.

som **t** med bst på både vänstra och högra sidan, d. v. s. har samma form som r. 94, vilken sannolikt är **t**. I ytskadan efter r. 49 spårar man en hst utan bistavar, 50 **i**. 51 **a** är tydlig. Därefter skönjer man i brottet övre delen av hst i 52 **n**, vars bst är tydlig till höger om brottet. 53 **d** är tydlig, likaså 54 **a** med mycket lågt placerad bst, huvudsakligen belägen till höger om hst. 55 **u** är tydlig; hst och bst mötas icke upptill. Därefter är en hst bevarad till sin övre och största del, 56 **i**. Till höger om r. 56 finns ett kort stycke av överdelen till en hst (57) och korsande denna en svagt böjd stav, rester av **p**.

Rad 3: Hst till 58 **r** är delvis försvunnen i kantskadan; bistavens mitt ansluter till hst vid runornas baslinje, bistavens nederdel är kort och i sin helhet placerad nedanför baslinjen, troligen ett korrektur av en först ristad **p**-runa. R. 59 förefaller att vara en **s**-runa snarlik 47 **s** med första leden av huvudstavslängd, lång mellanled som korsar första leden strax ovanför basen och tredje leden nedanför dess topp. 60 **i** är tydlig. R. 61 förefaller att vara **k** med en mycket grund, lågt ansatt, relativt kort bst. R. 62 torde vara en **n**-runa med dubbelsidig, lång bst, icke **l**. I vikningen invid brottet skönjer man nedre delen av en hst (63); inga spår av bistavar i den vittrade ytan. Till höger om brottet finns ett kort, mycket grunt stycke av nedre delen av en hst (64) utan bevarade spår av bst; ytan är vittrad. 65 **a** är bevarad till sin nedre del med tydliga spår av bst till vänster om hst. R. 66 är en **u**-runa med toppen bortvittrad. 67 **i** är tydlig, likaså 68 **p**; runan når långt nedanför skiljelinjen; bistavens nedre del rättad. 69 **r** har förhållandevis kraftig överdel; runan är trots ytskador till alla delar urskiljbar. 70 **f** har två raka bistavar, den nedre ansatt nära huvudstavens bas, bst har troligen icke nått övre kanten så som den övre bst; ytskador omöjliggöra bedömningen. R. 71 är en delvis skadad hst utan bevarade spår av bst. 72 **r** är tydlig. R. 73 är en hst utan bevarade spår av bst; utrymmet gör det troligt att en **a**-bst funnits. Hst i r. 74 har en från basen snett uppåt vänster gående bst utan anslutning till föregående runa, sannolikt en slarvigt placerad **n**-bst. 75 **d** har tydlig bst men ytterst svaga spår av punkteringslinjen. 76 **a** har lågt ansatt, ytterst svag, dubbelsidig bst. 77 **u** är upptill vittrad. 78 **i**, 79 **p**, 80 **r** äro tydliga. R. 81 består av en hst, vars nedersta del är bortvittrad; en nedre **f**-bst kan möjligen skönjas, av en övre dock intet spår. R. 82 synes vara **l** med bst ansatt strax nedanför huvudstavens topp och lätt korsande följande hst, 83 **i**. R. 84 består av två bågböjda linjer, **u**. 85 **h** avslutar raden; huvudstavens topp är borta.

Rad 4: R. 86 skall troligen uppfattas som en binderuna **an** (eller **al**). R. 87 synes vara **d** med lågt ansatt bst eller möjligen **t** med båda bistavarna lågt ansatta. 88 **a** har grund bst. R. 89 är en **s**-runa av samma utseende som inskriftens övriga **s**-runor (47, 59). I brottet efter 89 **s** har förmodligen en hst legat, men nu finnas inga säkra spår av en sådan bevarad. Jungner kommenterar en supponerad **k**-runa på följande sätt (a. a. s. 291): »R. 90 **k**, huvudstaven ett förmodat vertikalt streck, utefter vilken fördjupning plåten brutits av. Då denna 'undre' del av plåten — i motsats till den 'övre' halvan — brutits rakt av utan att det minsta böjas, har med all sannolikhet plåtens motståndskraft här varit mycket försvagad genom att två vertikala ristnings-

linjer, en från vardera sidan, kommit att ligga över varandra (jfr ang. r. 52); spår av denna huvudstav kunna nu ej skönjas i de vittrade kanterna. Vänster om den förmodade huvudstaven är plåten frätt av syror, inga där iakttagbara spår av bistav. Från en punkt något under mitten av den antagliga huvudstaven går snett uppåt en rak linje, som skär nästa runas huvudstav. Hör detta streck — som rimligt synes — till r. 90, är denna runa snarast **k** (möjligen **a**). R. 91 består av en hst med en **l**-bst, som upptill är svag; en snett uppåt höger gående bst (**a**-bst) korsar dessutom hst på mitten. Det är denna bst, som Jungner uppfattar som **k**-bst till en i brottet förlorad hst. R. 91 är **l** eller möjligen **d**. Den snett uppåt höger gående linje, som Jungner har iakttagit vid **l**-bistavens nedre ända är ristad; felplacerad **a**-bst i en binderuna **al**? R. 92 har en lågt ansatt, kort, dubbelsidig, tämligen svag **a**-bst. R. 93 har en lågt ansatt **l**-bst eller möjligen en förhållandevis högt placerad **n**-bst. R. 94 har närmast utseendet av en normal **t**-runa med två bistavar, av vilka den högra utgår från runans topp, medan den vänstra är ansatt strax nedanför toppen; inskriften har i övrigt icke någon absolut säker **t**-runa att jämföra med (se r. 49); man skulle därför kunna fråga sig, om ristaren möjligen har avsett en **d**-runa med en punkteringslinje, som har ansatts för högt; med all sannolikhet är r. 94 dock **t**. 95 **f** är tydlig; övre bst är ansatt något till vänster om hst. R. 96 förefaller att vara en **u**-runa, där hst och bst icke mötas upptill; av hst återstår nedersta delen tydlig samt toppen, resten är försvunnen i en djup frätskada; en liknande skada har borttagit praktiskt taget hela bst, men av allt att döma har en **u**-bst funnits; det finns i varje fall ingen antydning om någon annan bst. R. 97 är också svårt skadad; nedersta delen av runan har blivit bortfrätt; runans övre, bevarade del svarar närmast mot **p**, **u**, **r**, eller möjligen **l**; de djupa ytskadorna kring runans nederdel synas helt ha utplånat bistavens eventuella fortsättning; alla fyra läsningsalternativen stå därför öppna. R. 98 är en hst utan spår av bst; en svag, men säkert ristad linje, som utgår strax till höger om huvudstavens bas och sträcker sig snett uppåt höger utan att nå fram till nästa hst, uppfattar Jungner som en felplacerad **a**-bst till r. 98; runan torde alltså vara **i** eller **a**, snarast **a**. R. 99 är **n**. 100 **a** har högt ansatt bst. R. 101 är **u**, ehuru hst och bst icke mötas upptill. 102 **k** har svag men säker bst. 103 **u** är klar; hst och bst mötas icke upptill. R. 104 är **m** med den vänstra bst längre än den högra. 105 **d** har mycket lång bst. I 106 **u** är hst otydlig genom ytskada, bst däremot tydlig. Därefter skönjas mycket svaga spår av en hst (107) utefter kanten av en ytskada men inga spår av bst. Sist i raden finnas ytterst svaga spår av en hst (108) med **a**-bst synlig till vänster om hst; till höger om hst är ytan frätt.

E. Brate har granskat inskriften 1922. Om jag har fattat hans handskrivna text och markeringar rätt, läser han den så: **kalændæ uiþr kænklæ uiþr riþa m(mæ) uiþ | uiþr rinkua sæ uiþr imliænām(æ?)ur | þsisrío uiþr faluilstiilþl(+i)kh | þirlfiþtñiukumaia**. Kommentaren visar, att Brate har varit ytterst tveksam om läsningen och även om inskriftens innehåll: »Arten av inskriftens innehåll framgår kanske av den upprepade prep. **uiþr** 'emot', inskriftens satser torde omtala, vilket läkemedel hjälper mot de efter **uiþr** uppräknade sjukdomarne. Mellan två **uiþr** står alltså först en sjukdom och sedan ett läkedom, som hjälper emot den efter det senare **uiþr** anförda sjukdomen. Åtminstone en sjukdom kan förmodas, nämligen I 22–25 **riþa**, som är fsv. *ridha* f. 'feber, frossfeber, frosskakning', isl. *riða*, om än ordets nom. sg. här är brukad i stället för dat. sg., eller ock är 22–24 **riþ** ensamt en förkortad beteckning för sjukdomen, vilken förkortning härrör från det knappa utrymmet. Denna förmodan kan stödjas av förhållandet med II 5–8 **rink**, som på grund av sin plats måste vara en sjukdom och kan vara förkortning av fsv. *ringormber* m. 'revorm'. Emellertid överensstämmer icke den medicin som De fsv. Läkarböckerna [*Läke- och Örte-Böcker från Sveriges medeltid*, utg. av G. E. Klemming, 1883–86, Saml. utg. af Sv. Fornskriftsällsk. 26] föreskriva mot *ridha* med det som står före I 18–21 **uiþr**, nämligen kirwiil mz wiin LB 7: 100; 8: 49, hwith elleborus 3: 145, synaps frö 7: 150; 2: 51; 8: 51, Apium l. märke 7: 156. Av läkemedelsnamnen är det endast I 1–7 **kalændæ**, som har samma form som ett känt ord, nämligen l. *Kalendæ* månadens första dag men ett ord av denna betydelse passar ju ej i det förmodade sammanhanget, som kanske därför är felaktigt. För att vinna en medicin har jag tänkt mig som möjligt, att **kalændæ** genom förkortning eller sammanblandning kunde stå för *Calendula officinalis*, fsv. *ringebloma*, som enligt LB 3: 78 hjälper 'for etir som är jñne i liffuena', 'for hwnda bith ok annor eetirligh bith', 'for myken hite i maga hornit ok for thes forbindelse' och 'kommer ok bort waartir',

men i LB 6: 284 kallas denna medicinalväxt 'solsequium ringebloma' och LB 3: 78 angives dess namn sålunda: 'Elentropium sponsa solis venuteria solsequium thz kallir ringebloma', och min förmodan torde därför vara oriktig.»

Hugo Jungner translittererar inskriften (*Fornvännen* 1936, s. 282): **kalandauiprkanklauiprripandauip / uiiprrinandauiprsitiandauip / rsikn[and]auiprfarandauiprfliuh / antas[k]alaltfupanaukumduia**. Läsningen skiljer sig icke i sak men till några små formella detaljer från den han strax förut hade publicerat i *Falbygden* 1936. I sistnämnda arbete har han återgivit runan 62 som **I**; dessutom har han som osäkra eller skadade utmärkt runorna 58, 61–65, 71, 73, 81, 86, 87, 90, 91, 96–98. Till sin läsning i *Fornvännen* har han om runan 62 anmärkt (s. 284), att denna »förmodas vara en olyckligt ristad **I**-runa». Runföljden 12–17 **kankla** förklarar han på följande sätt (s. 284): »runorna **an** äro överhoppade liksom det streck, som skulle ha förvandlat **I** till **d** (l. **t l. al**). Ordet bör läsas *ganganda*.» Vidare företar Jungner en omplacering av runföljden 29–31 **uiip** (s. 284): »I slutet av *Ia* stå tre runor **uiip**, som sedan upprepas i början av nästa rad: **uiipr**. Det vill synas, som om detta icke skulle bero på en felristning utan snarast sammanhånga med någon beräkning hos ristaren. Att döma av parallellismen mellan de kända leden skulle detta **uiip(r)** egentligen ha stått i radens början. Av vissa skäl synes ristaren ha velat börja med **kal** (för att få läsa detta dubbelt eller däri inlägga en särskild mening? ...).» Detta motiverar han så (s. 286): »Ristaren synes i fråga om inskriftens början ha åsyftat, att det begynnande *gal* skall kunna läsas för sig, kanske dubbelt, med *uiip* inskjutet. Genom att flytta *uiip* från början av rad *Ia* till dess slut har han fått fram en fördold besvärjelse: *gal* = '(jag) gal, galdrar, besvärjer'; *uiip* 'mot'; *galanda* 'den galande, besvärjande'.» Jungners tolkning lyder alltså, på fornsvenska respektive nysvenska med hans egen uppställning (s. 292f.):

»[Gal]	[Jag galdrar]
1. <i>viip(r) galanda</i> ,	mot den galdrande,
2. <i>viipr ganganda</i> ,	mot den gångande,
3. <i>viipr riipanda</i> ,	mot den ridande,
4. <i>viipr rinnanda</i> ,	mot den rännande,
5. <i>viipr sætianda</i> ,	mot den försåt sättande,
6. <i>viipr sighlanda</i> ,	mot den seglande,
7. <i>viipr faranda</i> ,	mot den farande,
8. <i>viipr fliughanda</i> ;	mot den flygande;
9. <i>skal alt fup anna</i>	uslingen skall allt ge sig av
10. <i>ok um døia</i> .	och till åtföljd (av galdern) dö.»

Sin tolkning har Jungner utförligt kommenterat. Han påpekar att blecket har påträffats på norra delen av kyrkogården, där brottslingar begrovos, vilka man kunde frukta skulle gå igen.¹ »Fyndomständigheterna ge således vissa skäl för antagandet, att plåten haft till syfte att avvärja spökeri från någon fruktad död» (s. 294). Efter att i inskriften ha funnit åtta presensparticip, ack. sg. mask., föregångna av prep. *við(r)* 'emot' sammanfattar Jungner (s. 299), under hänvisning till fornnordisk litteratur och senare uppteckningar av folktro, sin åsikt om innehållet i runföljden 1–88: »Högstenagalderns åtta första rader synas alltså få en sammanhängande, slutet innebörd. Den runristande besvärjaren vill med sin galder avvärja en död galdramans fruktade spökerier, var sig den döde skulle uppträda *besvärjande*, *gångande*, *ridande*, *rännande*, *snärjande*, *seglande*, *farande* eller *flygande*.» Tolkningen av inskriftens slut, runföljden 89–108, bereder honom större svårigheter (s. 300): »Efter övervägande av flera olika sätt att läsa och uppdelat dessa rader har jag stannat vid här framställda förslag såsom enligt min mening *rimligt* men *ingalunda säkert*.» Jag citerar Jungners kommentar till detta parti i sin helhet (s. 300f.): »Är den anförda läsningen riktig, skulle *fup* vara en beteckning på gengångaren, som besvärjaren vill hålla borta. *Fup* är ett grovt smådeord av obscen ursprung.

¹ Här kan erinras om att Högstena kyrka är belägen i en norrslutning invid Plantaberget, där området N och Ö om kyrkan är mera lämpat för begravning än söderut.

Det ingår i hunds-*fott* 'usling, kräk' och i adjektivet *futtig*. Ordet finnes i den norska Gulatingslagen i sammansättningen *fuþ-flogi* 'Person som ikke vil ægte sin Fæstekvinde, men flyr hende' (Fritzner). Är det då rimligt, att besvärjaren benämnt gengångaren med ett skällsord: 'usling, kräk, as'? Antagandet synes ha skäl för sig. Genom att smäda och ärekränka vill besvärjaren beröva gengångaren hans andliga kraft, hans moraliska integritet. I den förut anförda sagan om Hromund Greipsson slungar Hromund mot den i gravhögen boende Train sådana tillmälen som 'gamling', 'lede hund', 'fege usling', 'arge skalk'. Efter en ordträta av denna karaktär hugger Hromund huvudet av gravbon och bränner honom på bål. Sedan gravbon så fått *dö* (*deyia*), är han helt ur världen.» Och Jungner fortsätter beträffande tolkningen av runinskriftens slutparti: »I *anna* ser jag det verb, som ännu fortlever i västgötskans *anna på* 'skynda på', driva på, mana på' (t. ex. en häst, folket). Detta *anna* 'verkställa, skynda, hasta, brådska' (Rietz) hänger samman med *and*, *ann* 'skörde-arbete, brådslande arbete', *ansti(d)* 'skördetid, bråd tid, brådska'. 'Uslingen skall allt få bråttom, få ansti', säger besvärjaren om den spökande. Emellertid finns det ett helt annat men tämligen likljudande verb *ana* (varav *ande*, *andfådd* etc.), som är särskilt känt från nynorskan och nyisländskan men även uppgives från svenskt område (Rietz: *ana* 'gå långsamt'; Kalmar län). Det betyder *gå*, *ge sig av*, *störta iväg*, *rusa blint åstad* etc. Dessa båda verb synas till betydelsen somligstades ha påverkat varandra (Torp, Nyno. et. ordb., s. 6, 476). *Anna* 'skynda, hasta' kunde få den förstärkta betydelsen 'skynda med andfådd, flåsande brådska', en betydelseparallell till Sigtuna- och Canterbury-amulettens *fly*, *fara*. Alltså: 'uslingen skall allt få bråttom, ge sig av' — 'ok um döia'. 'Allt' synes stå adverblikt i ungefär nutida mening: 'alldeles, minsann, för visso'. Det är en från fornnordiska sagor väl känd föreställning, att man kan låta en död, som spökar, *dö för andra gången*, t. ex. genom att bränna honom eller slå en påle genom honom och sänka honom i ett träsk. En sådan tillintetgörande vill runristaren-besvärjaren tillskynda gengångaren. Emellertid har den sista raden ännu ett ord: (ok) *um* (döia). Det synes ej vara förenligt med fornnordiskt språkbruk, att detta skulle betyda 'och dö omigen'. Däremot betyder prep. *um* även: *för* — *skull*, *på grund av*, *till följd av*, t. ex. fornisl. *um þat verk* 'till följd av den gärningen'; jfr tyskans *darum* 'därför'. På Högstena-galdern står ordet *um* självständigt och betonat. Det underförstådda synes vara 'denna besvärjelse, galdern'.

Jungner frågar sig slutligen (s. 303), om inskriften med sina 108 runor möjligen också är ett uttryck för talmagi (2 × 54).

Tolkningen har kostat sin upphovsman aktningssvärd möda och förefaller bestickande. Jungner har enligt egen utsago (*Fornvännen* 1936, s. 288 not 6) samarbetat med Arthur Nordén. Han har också ifråga om vissa detaljer tagit under övervägande uppslag från två andra forskare, Otto von Friesen och Hugo Pipping. Ambitionen att fullständigt lösa alla de problem inskriften erbjuder har emellertid frestat Jungner till vissa ingrepp i texten och till konstruktion. I sak är dock hans uppfattning av bleckets inskrift som en gengångarbesvärjelse utan tvivel riktig.

Jungner har utgått ifrån, att inskriften är fullständig, och det intrycket får man framför allt genom bleckets homogena utseende. Jungners läsordning är säkert den rätta. Sex presensparticip i oblik form, m. sg. ack., styrda av prepositionen *viðr* äro ofrånkomliga. Odisputabla till innehållet äro 22–28 **riþanda** *riðanda* 'ridande', 36–42 **rinanda** *rinnanda* 'rännande', 70–76 **f-randa** *faranda* 'farande', 81–88 **fliuhanda** *fliughanda* 'flygande'. 47–54 **s-ianda** kan alternativt med Jungners *sætlanda* 'sättande' vara *sitianda* 'sittande'. Skälen för att fatta 59–65 **sikn--a** som *sighlanda* äro däremot icke övertygande. Jungner söker här till varje pris ett rörelseverb analogt med 'ridande', 'rännande' etc. Men lika viktigt är att beakta, tycks mig, det motsatsförhållande som varje verbpar synbarligen innehåller. Frånsett sådana synpunkter kan enligt min mening r. 62 bara läsas som **n**, ej som **l**, presensparticipet är således *signanda* eller möjligen *siganda*. I förra fallet måste man räkna med en utelämnad runa eller r. 63 som binderuna, i det senare med en omkastning av r. 62 och 63. Orden äro att hänföra till fsv. *signa* respektive detta verbs inkoativ *signa*, båda med betydelsen 'segna, sjunka, falla'. Det s-allitererande ordparet bör alltså kunna vara 'sittande' — 'segnande', vilket förefaller rimligare än 'sättande' — 'seglande', där 'sätta' dessutom skulle ha en överförd, eljest icke belagd betydelse 'sätta snaror', även som rörelseverb tvivelaktigt. Det nya förslaget är också avgjort bättre än

Magnus Olsens *salianda* — *signanda* 'säljande (=bjudande)' — 'signande' (se vidare Jungner a. a., s. 296 not 11).

Runföljden 1–7 **kaland** är visserligen till formen analog med de sex nämnda presensparticipen — och har ju uppfattats så av Jungner — men den kan också fattas som två ord *gal anda*, vilket v. Friesen föreslagit (Jungner a. a., s. 298 not 16): »*gal anda viþr, ganganda viþr, riþanda viþ(r)*, d. v. s. 'jag riktar besvärjelse mot anden, mot den gångande, mot den ridande'». Inskriften förefaller av flera skäl att redan när den ristades på Högstenablecket vara en gammal ramsa, en besvärjelseformel, användbar mot en gengångare vilken som helst, inte bara Högstenamannens vålnad och inte bara en galdermans. v. Friesens förslag är tacknämligt, därför att det på ett realistiskt sätt eliminerar varje sådan inskränkning i formelns användbarhet, samtidigt som det i klarskrift utpekar besvärjelsens objekt. Förslaget skiljer sig också som synes från Jungners ifråga om prepositionen *viðr*. v. Friesen menar, att dess ställning i rad 1 är postpositiv. Därmed skulle problemet med de två på varandra följande *við(r)*, r. 29–31 och r. 32–35, också försvinna.

Rad 1 rymmer ännu en problematisk runföljd, 12–17 **kankla**, som det kan vara lämpligt att undersöka före ett ställningstagande beträffande *viðr*. En eftersträvad likformighet med de övriga presensparticipen är Jungners starkaste motiv för konstruktionen *ganganda*, som förutsätter flera ristningsfel; utelämnandet av två runor, **an**, mellan r. 15 och 16 samt en punkteringslinje i r. 16. Ristaren skulle i så fall efter det att han skurit huvudstaven till r. 16 och nyligen ristat runföljden 13–14 **an** trott sig ha hunnit ända till **d**; han skulle samtidigt ha felbedömt bistaven i 15 **k** som en punkteringslinje i den avsedda **d**-runan och till huvudstaven ifråga (16) fogat endast en **t**-bistav, varefter han fortsatt med ordets avslutande **a** (17). Med ett annat uppslag, som tydligen icke vann gehör, kom Hugo Pipping, som förklarar sig »benägen att föra **gangla** till ett subst. **gængil* m. (fvn. **gengill*), vilket förhåller sig till *ganga* som fvn. *ferill* till *fara*; alltså Högstenaplattans **gangla** = *gængla* 'gångare'» (Jungner a. a., s. 297 not 15). Men Jungner står fast vid *ganganda*, »om än *gangla*, **gængla*(?) i och för sig erbjuder en antagbar ordform; jfr fsv. brun-*gangol* [adj. 'som ofta går till brunnen', Söderwall], by-*gangol* ['som är van att gå till byn']» (a. a. s. 297). Ännu ett exempel från fornsvenskan är när-*gangol* 'närängangen, påträngande'. Den andra sammansättningsleden i dessa adjektiv är en avledning av verbet *ganga*, urn. **gangular*, fisl. *göngull*, nyisl. *göngull*, 'som er i Gang, i Bevägelse' (Fritzner), 'der viel zu gehen hat' (de Vries), feng. *gangol* (även *gengel*, fht. *-gengil*). I svenska dialekter förekommer sparsamt (el. har förekommit) dels ett substantiv *gängla* r. el. f. 'stylda †; gångjärn; vaggmed; skruvgänga †', dels ett verb *gängla* 'vackla, gå med osäkra steg; dingla †; föra ett barn i ledband †' (SAOB). Dessutom finns dialektalt ett verb *gिंगla* 'vackla' (Rietz). Samtliga äro *l*-bildningar till *ganga*. Ett fsv. adjektiv **gangol* (= fisl. *göngull*) synes mig vara ett väl valt karakteristikum för en gengångare. Högstenablekets **kankla** skulle således återge formen *gangla* m. sg. ack., liksom de följande presensparticipen styrd av prepositionen *viðr*.

En sådan tolkning av runföljden 12–17 gör också tolkningen av runföljden 1–7 som *gal anda* antagligare, eftersom det inte längre formellt existerar någon klar parallellism mellan **kankla** och de följande presensparticipen, så som Jungner med sitt felristade *ganganda* frestades antaga. Allitterationen, som mnemotekniskt är en viktig faktor i ramsan, kvarstår ändå med det nya förslaget till tolkning av inskriftens början. Det kan mot tolkningen *gal anda* möjligen invändas, att belägg på substantivet *andi* m. i betydelsen 'gengångare, spöke' saknas. För undvikande av missförstånd vill jag framhålla som min uppfattning, att ordet här torde ha sin allmänna betydelse 'ande' eller snarare 'andeväsen' och först genom *gangol* och övriga karaktistika får sitt speciella innehåll. Jfr min friare översättning på s. 396, som kanske klarare än den ordagranna uttrycker innehållet i mitt tolkningsförslag.

Återstår beträffande rad 1 att söka besvara frågan om vilken ställning radens tre prepositioner *viðr* intaga. Det finns två alternativ beroende på vilken mening man inlägger i texten: 1. *Gal anda, viðr gangla, viðr riðanda, uip* »jag galdrar med avseende på anden, mot den som är benägen att gå, mot den ridande», varvid *anda* är sg. dat., *viðr* bokstavligen preposition och 29–31 **uiþ** överflödigt genom ristarens upprepning av *viðr* i början av rad 2. — 2. *Gal anda viðr, gangla viðr, riðanda við(r)* »jag galdar mot anden, mot den (ande) som är benägen att gå, mot den ridande». I detta fall står *viðr* postpositivt och r. 29–31 har en funktion. Jag vågar inte med bestämdhet avgöra frågan men har i översättningen ovan s. 396 stannat för det sistnämnda

alternativet. Formellt kunna givetvis både *anda* och *gangla* vara pluralis, men singularformer äro bättre motiverade.

Jungners tolkning av inskriftens avslutning är formellt invändningsfri. Det bör dock betonas, att vissa runor äro oklara och utan hinder kunna läsas på annat sätt, somliga på flera andra sätt. Oklara äro framför allt r. 90–91, 97–98 samt 107.

Runföljden 89–91 är givetvis vansklig, men ingenting hindrar, att där har stått *skal*, hjälp verbet, 1. el. 3. sg. I varje fall erbjuder sig för närvarande icke något bättre förslag. Runföljden 92–94 bör, om Jungners läsning är riktig, vara *alt*, sg. nom. el. ack. n. av adjektivet *allr*. Om ordet har sin substantiviska betydelse 'allt, alltsammans' eller en adverbial 'helt och hållet, förvisso' är ovisst. Den skulle möjligen också formellt kunna vara *ant* eller rent av *and* och i så fall sg. nom. el. ack. av fsv. *and* m. i betydelsen 'ande, andeväsen', den äldre sidoformen (urspr. fem.) till *andi* m., som ristaren tycks ha använt i inskriftens inledning. 101–102 *uk* bör vara konjunktionen *ok* och 103–104 *um* den perfektiverande partikeln *um*. 105–108 *du-a* kan vara inf. *doia* 'dö', men andra möjligheter kunna grafiskt icke helt uteslutas, t. ex. *dōða* 'döda', *dōna* 'stinka'.

Runföljden 95–100 är svårast att komma till rätta med. Den bör rimligen innehålla ett verb samordnat med 105–108 *du-a*; eventuellt är verbet utrustat med objekt. Frånvaron av skiljetecken är i denna del av inskriften särskilt besvärande. R. 97 kan alternativt läsas som *p, u, r, l*, r. 98 som *a* eller *i*, vilket tillsammans ger inte mindre än åtta kombinationer. Jungner har provat en: *pa, fuþ ana*. Den har fördelen att grafiskt och formellt gå ihop, även om Jungner tvingas gripa till två mycket ovanliga ord och en ganska krystad motivering. Hans tolkning av 105–108 *du-a* som *doia* är rimlig, om man syftar på spökgestalterna som levande väsen — och så ha de säkert uppfattats av ristaren och hans omgivning. Jag ansluter mig till denna tolkning av 105–108 *du-a, doia*.

Efter att ha provat och förkastat andra läsningskombinationer av r. 95–100 och flera uppslag till tolkning av denna runföljd (t. ex. *fulna, funa*, båda 'ruttna', *fōyia na* 'komma liket att ruttna', *furi na* 'nå elden') har jag stannat för läsningen *furana* (ev. *furina*), förslagsvis inf. av ett intransitivt verb *fyrna*. Verbet finns visserligen inte belagt i fisl. och fsv. men är känt från sydsvenska dialekter i Blekinge och Småland (Rietz: *forna, förna, fyrna*), där det betyder 'av ålder förtorka, vissna', samt från fda., *forne* 'ældes, svækkes' (Kalkar). Transitivt möter det i VmL J 15: 5, *fyrna* 'lägga i träda'. Verbets s-form, *fyrnas, fornas, fornas* 'åldras, bli gammal', förekommer i fisl. samt i fsv. lagtext, ÄVgL K 6 (*Taker kyrkia at fyrnass* ...).

Högstenainskriftens slutparti blir enligt detta tolkningsförslag: *skal alt fyrna ok um doia*. Beroende på hur man uppfattar det lilla ordet *alt*, kan satsen formellt översättas på två sätt: »Allt (=otyget) skall förlora sin livskraft och dö» eller »han (=anden) skall helt förlora sin livskraft och dö». I båda fallen når inskriften sin klimax i det genom *um* förstärkta *doia*. Det första alternativet är korrektast, grammatiskt sett. Man vill nämligen gärna se subjektet till *skal* 3. sg. utsatt.

Tolkningen *fyrna* har fördelen att kunna appliceras även på en läsning av r. 95–100 som *furina*. Den förutsätter nämligen ett ristningsfel, 98 *a* (el. *i*) är överflödig. En inskottsvokal till följd av ristarens trevande ljudanalys hör till de vanligaste stavfelen i runinskrifter, i synnerhet i r-förbindelser. Ett gott exempel utgör Vg 162: *• uebiurn • sati • istin • pina • eftir • tuli • sunu • sin • tereke • haraþa kupan* *Væbiurn satti sten þenna æftir Toli, sun sinn, dræng harða goðan* med inte mindre än fem sådana felskrivningar.

Beträffande inskriftens ålder konstaterar man, att formen på *a*-, *r*- och *s*-runorna är ålderdomlig, samt att stungna runor, fränsett *d*-runan, genomgående saknas. Däremot äro *n*-runorna av yngre typ och *p*-runorna klart medeltida. Runan *d* är till formen unik men otänkbar före medeltidens inträde. Troligen har inskriften ett par binderunor. Fåtalet sådana gör under alla förhållanden en datering till tiden före 1200-talet, binderunornas blomstringstid, antaglig.

Språkligt företer inskriften också ålderdomliga drag. Sådana äro *um* i sin pleonastiska ställning, allitterationen och meningsbyggnaden, t. ex. den subjektlösa verbformen *gal*. Språkformerna ha inga speciellt medeltida karakteristika och ingen lokalfärg.

Jungner anser, att **d**-runan snarast daterar inskriften till början av 1100-talet (a.a. s. 303). Denna tidiga datering kan vara riktig med hänsyn till inskriftens många ålderdomliga drag. Dess karaktär av ramsa med en sådans benägenhet för retarderade språkformer och uttryck manar dock till försiktighet. Den unika (och missformade) **d**-runan kan heller inte kronologiskt fixeras. Det råder emellertid ingen tvekan om att inskriften har tillkommit på 1100-talet. Men tidsramen bör försiktigtvis vidgas till att omfatta hela 1100-talet. Av allt att döma härrör Högstena kyrka från samma århundrade.

217. Rådene sn, kyrkan

Litteratur: L 1903, T under nr 71. Ulf Christofersson 1687 i KB F 1 7 a, bl. 23; J. Marchander, Uppteckning ²/_s 1687 (originalet förlorat, avskr. i S. Wilskmans samling *De singulis in dioecesi Scarensi parochiis I*, sp. 501, Skara Stifts- och landsbibl., d:o av P. Tham 1793 i J. G. Liljegren, Fullständig Bautil nr 1560, ATA, d:o på en lös lapp i Sundholmska samlingen vol. Timmele, Skara Stifts- och landsbibl., d:o i Th. Ljunggren, Beskrifning öfver Sjogerstads Församling 1814, KB M 98, s. 23, d:o i J. P. Carlmark, Om Fornlemningar och andra Märkvärdigheter inom hvarje Pastorat af Skara Stift, s. 21, Skara Stifts- och landsbibl.); J. Peringskiöld, Monumenta 9, p. 61 (avskr. i J. G. Liljegren, Fullständig Bautil, nr 1903, ATA); J. Broberg, Anmärkningar öfver Sjogerstads Församling vpretade år 1752 (i Wilskman a.a. III, avskr. 1793 av P. Tham i Fullständig Bautil, nr 1560, ATA, d:o i Sundholmska saml. vol. Sjogerstad, samt hänvisning i J. P. Carlmark a.a.); S. Wilskman, Anteckning i ovan a.a. I, sp. 533; J. G. Liljegren, Runlära (1832), s. 163f.; G. Brusewitz, Westergötland 1861, s. 66f. (ATA); P. A. Sæve, Berättelse 1863, s. 168 (ATA); A. Grape, Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen I (1911), s. 86 not 2; E. Fischer, Västergötlands kyrkliga konst under medeltiden (1920), s. 91 f.; G. Linde, Kyrkobyggarna i Rådene (i: Falbygden 13, 1958, s. 40f.); E. Svärdström, Birgitta i Rådene (i: Fornvännen 1963, s. 246f.).

Avbildning: J. Hartling, teckning (i Peringskiölds Monumenta, p. 61).

»J Rådene Kyrka ofvan ingången till Choret, stod på en hvalfboge af träd, ännu qvar 1687 en Runskrift, som afteknades af framledne Pastor i Stenstorp J. Marchander», skriver prosten Th. Ljunggren 1814 i sin *Beskrifning öfver Sjogerstads Församling*.

Rådene är sedan gammalt annexförsamling till Sjogerstad men hade intill år 1865 egen kyrka, som härstammade från tidig medeltid och nu är riven. På sydväggen i Sjogerstads nuvarande kyrka — uppförd 1866 gemensam för de båda församlingarna — vittnar ännu i dag en reliefhuggen sten, vilken suttit över ingången till Rådene kyrka, om annexkyrkans höga ålder. Stenreliefen anses vara karakteristisk för det utgående 1100-talets eller möjligen det begynnande 1200-talets bildhuggarkonst.

Den träbåge med runinskrift, som Ljunggren beskriver, var synbarligen försvunnen 1814, och materialets bräcklighet utesluter praktiskt taget varje möjlighet till återfynd. I tidigare källor finnas emellertid åtskilliga uppteckningar av inskriften, av vilka ett fåtal kunna anses vara autentiska, medan de flesta endast utgöra avskrifter och bearbetningar.

Äldst tycks Jacob Hartlings teckning 1671 i Peringskiölds *Monumenta* vara, fig. 335. Den bär den korta överskriften »Vhti rådhenne Kiörka». Några år senare, 1687, upptecknades inskriften på Johan Hadorphs uppdrag av Ulf Christofersson, fig. 336. Hans uppteckning är bevarad i koncept och är rubricerad: »På ett smalt brede i rådene kyrka fram ved Choret står dhetta skrefvit». Från samma år, 1687 den 3 augusti, härstammar den uppteckning, som pastor Jon Marchander i Stenstorp skulle ha gjort, vilken nu emellertid tycks vara försvunnen men återopas av Th. Ljunggren och före honom av lektor Sven Wilskman i Skara. Den sistnämnde skriver (*De singulis in dioecesi Scarensi parochiis I*, sp. 501): »J Rådenes Kyrka finnes en sådan Runeskrift, aftagen a. 1687 d. 3. aug. af H. Jon Marchander P. i Stenstorp». Det är av flera skäl tydligt, att Wilskman själv inte har sett inskriften. På tal om Stenstorps kyrka, några sidor längre fram i samma handskrift (sp. 533), nämnes inskriften med ett notabene »denna Inscription el. incision lærer ei finnas här utan i Rådene». Uppgiften, som Wilskman syftar på, meddelar han sig ha fått av »Rhyz» [Paul Rhyzelius, 1696–1752, rektor i Skara], som funnit runskriften »po en stång i Choret» men förväxlat kyrkorna.

Ibland har man tagit för givet, att inskriften har tillhört en runsten. På baksidan av en lös lapp, inlagd